วารสารพุทธศิลปกรรม
JOURNAL OF BUDDHIST ARTS

04

ปีที่ 6 ฉบับที่ 2 l กรกฎาคม - ธันวาคม 2566 | Vol. 6 No. 2 | July - December 2023|

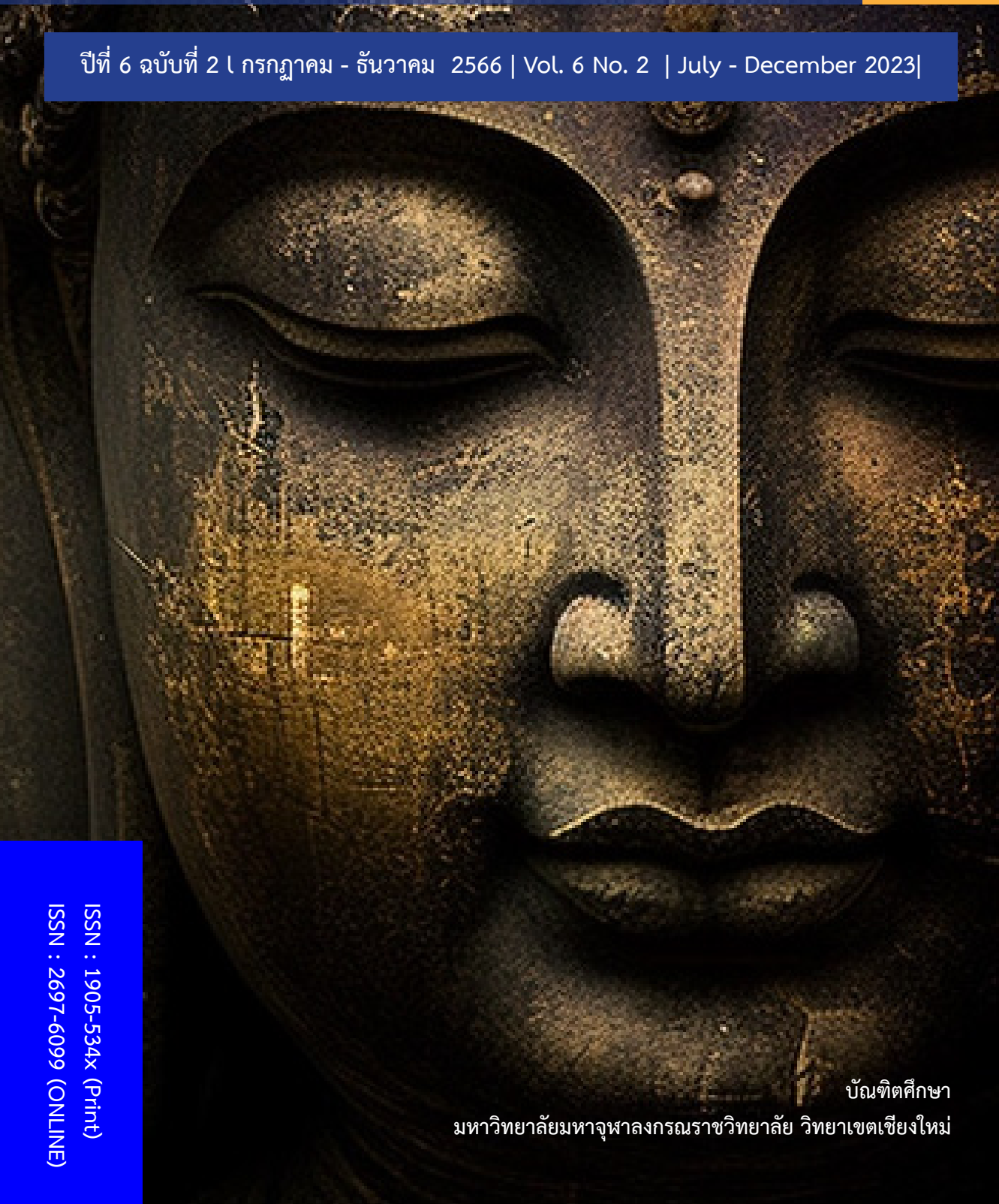

ISSN : 1905-534x (Print)
ISSN : 2697-6099 (ONLINE)

บัณฑิตศึกษา
มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตเชียงใหม่

Articles

Received: 2023-12-26 Revised: 2023-12-28 Accepted: 2023-12-29

แนวคิดที่มาและรูปแบบพระพุทธสิหิงค์ในประเทศไทย

The Origin and Conformation of Phra Buddha Sihing in Thailand

พระปลัดวิศรุต ถิรสทฺโธ

ศิริศักดิ์ อภิศักดิ์มนตรี, สุชัย สิริรวีกูล

Phrapalad Wisarut Thirasuddro (Tangjai)

Sirisak Apisakmontree, Suchai Siriraveekul

มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตเชียงใหม่

Mahachulalongkornrajavidhayalaya University, Chiang Mai Campus

Corresponding Author, Email: thirasuddro@hotmail.com

บทคัดย่อ

บทความนี้ มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาที่มาของชื่อพระพุทธสิหิงค์ และวิเคราะห์รูปแบบพระพุทธสิหิงค์องค์สำคัญในประเทศไทย 3 องค์ ได้แก่ พระพุทธสิหิงค์ในพระที่นั่งพุทไธสวรรย์ กรุงเทพมหานคร พระพุทธสิหิงค์ ในหอพระพุทธสิหิงค์ จังหวัดนครศรีธรรมราช และพระพุทธสิหิงค์ ในวิหารหลวง วัดพระสิงห์ จังหวัดเชียงใหม่ สามารถสรุปผลการศึกษาได้ ดังนี้ ว่า ชื่อพระพุทธสิหิงค์หรือพระสิงค์ มีผู้ให้ความหมายไว้ 3 นัย คือ 1) มาจากมหาปุริสลักษณะของพระพุทธเจ้า (สีหปุพฺพฑฺฒกาโย) 2) มาจากภาษามอญว่า สหิง-สเฮย แปลว่า น่าอภิรมย์ 3) มาจากภาษาไทโบราณว่า สิง มีนัยหมายถึงด้ำ หรือผีบรรพบุรุษ รูปแบบพระพุทธสิงห์ เป็นพระพุทธรูปมารวิชัย ขัดสมาธิเพชร มีพระพักตร์กลม พระหนุเป็นปมชัดเจน พระรัศมีเป็นดอกบัวตูม พระอุระกว้าง บั้นพระองค์คอด พระวรกายอวบอ้วน ห่มจีวรเฉียง สังฆาฏิสั้นอยู่เหนือพระถัน ปลายสังฆาฏิแต่งเป็นเขี้ยวตะขาบ อันเป็นลักษณะของพระพุทธสิหิงค์ จังหวัดนครศรีธรรมราช และพระพุทธสิหิงค์ ในวิหารหลวง วัดพระสิงห์ จังหวัดเชียงใหม่ ส่วนพระพุทธสิหิงค์ที่ประดิษฐานในพระที่นั่งพุทไธสวรรย์ กรุงเทพมหานคร มีรูปแบบที่ต่างออกไป กล่าวคือ เป็นพระพุทธรูปปางนั่งขัดสมาธิ พระพักตร์กลม รัศมีเป็นเปลว พระวรกายอวบอ้วน พระอุระกว้าง บั้นพระองค์คอด จีวรห่มเฉียง สังฆาฏิยาว ปลายตัดตรง ประทับนั่งบนฐานบัวสูง แม้รูปแบบจะแตกต่างกัน แต่มีนัยเช่นเดียวกัน คือเป็นพระพุทธรูปที่เป็นตัวแทนของพระพุทธ

ศาสนาลังกาวงศ์ตามที่ปรากฏในนิทานพระพุทธสิหิงค์ ความแตกต่างของรูปแบบพระพุทธรูปนั้นเกี่ยวข้องกับการตีความรูปแบบพระพุทธรูปในลังกา

คำสำคัญ: พระพุทธสิหิงค์, พระสิงห์, รูปแบบพระพุทธสิหิงค์

Abstract

This article's the objectives are to study the origin of the name Phra Sihing, and analyzing three important Buddha images in Thailand, namely Phra Buddha Sihing in the Phutthaisawan Throne Hall; Bangkok Buddha Sihing In the Phra Phuttha Sihing Hall Nakhon Si Thammarat Province and Phra Buddha Sihing in the Grand Hall, Wat Phra Sing, Chiang Mai Province. The results of the study can be summarized as follows: The name of Phra Buddha Sihing or Phra Sing. There are three meanings given: 1) derived from the Mahapuris of the Buddha's nature (Sihapupattakayo) 2) From the Mon language that Sahin-Sahei means pleasant. 3) From the ancient Tai language that Singh means dark. or ancestral ghosts. Buddha image It is the attitude of subduing Mara, sitting cross-legs with legs locked together, aound face, dimple Chin, lotus-bud halo, his chest wide, his neck narrowed. The corpulent body, clad in oblique robes, and a short sangha is above the chest. The end of the Sangha is decorated with centipede fangs. which is the nature of Buddha Sihing Nakhon Si Thammarat Province and Phra Buddha Sihing in the Grand Hall, Wat Phra Sing, Chiang Mai Province as for the Buddha image enshrined in the Phutthaisawan Throne Hall Bangkok There are different forms, that is, it is a Buddha image in the posture of the attitude of meditation, with a round face and a flame-like halo. His corpulent body, his chest wide, his slim waist, his robes covered obliquely, the Sanghati length, straight cut ends, seated on a high lotus base. Even though the patterns are different but has the same implication. It is a Buddha image that represents the Lankan family of Buddhism as shown in the story of Phra Buddha Sihing. The difference in Buddha

style has to do with the interpretation of the Buddha statue in Lanka.

Keywords: Buddha Sihing, Phra Singh, Phra Buddha Sihing model

บทนำ

มูลเหตุที่เกิดการสร้างพระพุทธรูปขึ้นนั้น สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระยาดำรงราชานุภาพ ผู้ทรงนิพนธ์หนังสือเรื่องตำนานพระพุทธเจดีย์ ประทานความเห็นว่า การสร้างพระพุทธรูปนั้นปรากฏอยู่ในตำนานพระแก่นจันทน์ ซึ่งได้กล่าวถึงพุทธประวัติ ตอนที่พระพุทธองค์ได้เสด็จขึ้นไปเทศนาโปรดพระพุทธมารดาบนสวรรค์ชั้นดาวดึงส์ และทรงค้างอยู่ที่ดาวดึงส์สวรรค์นั้น 1 พรรษา พระเจ้า ปเสนทิ แห่งกรุงโกศลเมื่อมิได้เห็นพระพุทธองค์มาช้านานก็มีความรำลึกถึง จึงทรงรับสั่งให้ช่างทำพระพุทธรูปด้วยไม้แก่นจันทน์แดงขึ้นประดิษฐานไว้เหนืออาสนะที่พระพุทธองค์เคยประทับ ครั้นเมื่อพระพุทธองค์เสด็จกลับจากดาวดึงส์มาถึงที่ประทับ พระแก่นจันทน์ลุกขึ้นปฏิสันถารกับพระพุทธองค์ด้วยปาฏิหาริย์ แต่พระพุทธองค์ตรัสสั่งให้พระแก่นจันทน์กลับไปยังที่ประทับ เพื่อรักษาไว้เป็นตัวอย่างพระพุทธรูป ซึ่งสาธุชนจะได้ใช้เป็นแบบอย่างสร้างพระพุทธรูปเมื่อพระพุทธองค์ทรงล่วงลับไปแล้ว (ชิว ซูหลุน, 2549: 225) ความที่กล่าวไว้ในตำนานประสงค์ที่จะอ้างว่า พระพุทธรูปแก่นจันทน์องค์นั้น เป็นแบบอย่างของพระพุทธรูป ซึ่งสร้างกันต่อมาภายหลังหรืออีกนัยหนึ่งคือ พระพุทธรูปมีขึ้นโดยพระบรมพุทธานุญาตและเหมือนพระพุทธองค์ เพราะตัวอย่างสร้างขึ้นตั้งแต่ในครั้งพุทธกาล อย่างไรก็ตาม ที่กล่าวมานี้เป็นเพียงตำนานที่น่าจะเขียนขึ้นภายหลัง เมื่อมีการสร้างพระพุทธรูปกันแพร่หลายแล้ว

จากหลักฐานทางศิลปกรรม การสร้างรูปเคารพของพระพุทธเจ้าที่เป็นรูปมนุษย์ปรากฏเป็นครั้งแรกใน ศิลปะอินเดียสมัยคันธารราฐ ในช่วงพุทธศตวรรษที่ 6-7 หลังจากที่พระพุทธองค์เสด็จดับขันธปรินิพพานแล้ว ประมาณ 700 ปี โดยปรากฏหลักฐานว่าในอินเดียโบราณสมัยก่อนหน้านั้น ประมาณพุทธศตวรรษที่ 3-6 ในสมัยของพระเจ้าอโศกมหาราช ยังไม่มีการสร้างรูปเคารพของพระพุทธเจ้าในรูปที่เป็นมนุษย์ แต่จะใช้รูปที่เป็นสัญลักษณ์แทน โดยเฉพาะพุทธประวัติที่ปรากฏอยู่ตาม ศาสนสถาน เช่น ที่สถูปสาญจีและตามเจติยสถานต่างๆ หากเป็นรูปตอนประสูติจะแสดงด้วยรูปพระนางสิริมหามายาทรงยืนเหนี่ยวกิ่งไม้ รูปตอนตรัสรู้แสดงด้วยต้น โพธิ์และบัลลังก์ และรูปตอนปฐมเทศนาแสดงด้วยธรรมจักรกับกวาง

หมอบ แสดงให้เห็นว่ายังไม่มีประเพณีการสร้างพระพุทธรูป หรืออาจยังเป็นข้อห้ามอยู่ แต่ผู้เขียนคิดว่าพระเจ้าอโศกทรงเกรงว่าจะเป็นบาปถ้าหากว่าช่าง แกะพระพุทธรูปออกมาหน้าตาไม่เหมือนพระองค์จริง จึงไม่กล้าที่จะแกะพระพุทธรูป ก็เลยแกะสลักสิ่งที่เป็นสัญลักษณ์แทนพระพุทธองค์ นอกจากสิ่งที่กล่าวมาข้างต้น ยังมีสิ่งอื่นอีกที่เป็นสัญลักษณ์แทนพระบรมศาสดา เช่น สิงโต ช้าง ม้า วัว สัตว์ทั้ง 4 ตัวนี้จะมีปรากฏให้เห็นบนหัวเสาศิลาของพระเจ้าอโศกมหาราช และมีหลาย ท่านพยายามที่จะอธิบายความหมายสัตว์ 4 ชนิดนี้ว่า สิงโต เปรียบเหมือนความยิ่งใหญ่ของพระบรมครู สิงโต เป็นเจ้าป่า พระพุทธเจ้าเป็นใหญ่ในหมู่มนุษย์และเทวดาทั้งหลาย ช้าง เปรียบเหมือนความงามคือพุทธจริยา ของพระพุทธองค์ ม้า เปรียบเหมือนความรวดเร็วและว่องไวเป็นอาชาไนยในมนุษย์บุรุษราช วัว เปรียบเสมือน พละกำลังคือพระพุทธเจ้า ทรงมีทศพลญาณคือมีพระกำลัง 10 ประการ (พระมหาประภาส ปริชาโน, 2553: 102)

คำว่า “ปฏิมา” นี้ มีปรากฏในพระไตรปิฎกดังข้อความว่า “ยังญาณให้เกิดในวัตรคุณ รูปปฏิมา และในอาจารกิริยาแล้ว ย่อมอยู่ในกาลทั้งปวง” เช่นเดียวกับช่างปั้นที่มีมาก่อนแล้วในสมัยพุทธกาล ดังข้อความว่า “ภิกษุทั้งหลาย เหมือนอย่างว่าบุรุษปั้นมหาปฐพีนี้ให้เป็นก้อน ก้อนละเท่าเม็ดกระเบาแล้ววางไว้ สมมติว่า นี้เป็นบิดาของเรา นี้เป็นบิดาของบิดาของเรา โดยลำดับบิดาของบิดาแห่งบุรุษนั้นไม่พึงสิ้นสุด ส่วนมหาปฐพีนี้ พึงถึงกาลหมดสิ้นไปข้อนั้น เพราะเหตุไร เพราะว่าสงสารนี้กำหนดที่สุดเบื้องต้นเบื้องปลายไม่ได้ เป็นต้น ที่สุดเบื้องต้นย่อมไม่ปรากฏพวกเธอได้เสวยทุกข์ ความเผ็ดร้อน ความพินาศ ได้เพิ่มพูนปฐพีที่เป็นป่าช้าตลอดกาลนาน เหมือนฉะนั้น ดูกรภิกษุทั้งหลาย ก็เหตุเพียงเท่านี้ พอทีเดียวเพื่อจะเบื่อหน่ายในสังขารทั้งปวงพอเพื่อจะคลายกำหนัด พอเพื่อจะหลุดพ้น ดังนี้” เรื่องของช่างปั้นยังปรากฏในพระวินัย ดังว่า “ก็โดยสมัยนั้นแล ภิกษุรูปหนึ่งมีความกำหนัดได้ถูกต้องนิมิตแห่งรูปปั้นด้วยองค์กำเนิดเธอได้มีความรังเกียจว่า พระผู้มีพระภาคทรงบัญญัติสิกขาบทไว้แล้ว เราต้องอาบัติปาราชิกแล้วกระมังหนอ จึงกราบทูลเรื่องนั้นแด่พระผู้มีพระภาค พระผู้มีพระภาคตรัสว่า ภิกษุเธอไม่ต้องอาบัติปาราชิก แต่ต้องอาบัติทุกกฏ” (วิ.มหา. (ไทย)1/59/222) หรือในชาดกก็ระบุไว้เช่นกันว่า “นั่นหน้าของใครหนองามยิ่งนัก ดังทองคำอันนายช่างหลอมด้วยไฟสุกใส หรือดังแท่งทองคำอันละลายคว้างที่ปากเบ้า ฉะนั้น เด็กทั้งสองคนนี้มีอวัยวะคล้ายคลึงกัน มีลักษณะคล้ายคลึงกันคนหนึ่งคล้ายคลึงพ่อชาลี คนหนึ่งเหมือนแม่กัณหาชินา ทั้งสองคนมีรูปเสมอกัน ดังราชสีห์ออกจากถ้ำทอง ฉะนั้นเด็กสองคนนี้ปรากฏเหมือนดังหล่อด้วยทองคำ

เทียว” (ที.สี. (ไทย) 22/1215/309) ด้วยเหตุนี้จึงสรุปได้เป็นเบื้องต้นว่าการสร้างรูปปฏิมานี้ มีคตินิยมและพัฒนาการในวัฒนธรรมอินเดียมาช้านานแล้ว แต่ยังไม่ปรากฏการสร้างรูปปฏิมาของพระพุทธเจ้าในขณะที่พระองค์ยังทรงพระชนม์ชีพ

อย่างไรก็ตามในบรรดารูปปฏิมาที่ชื่อเสียงในปัจจุบันของประเทศไทย หนึ่งในนั้นคือพระพุทธสิหิงค์ หรือพระสิงห์ พบแพร่หลายในทุกภูมิภาคโดยเฉพาะในภาคเหนือ ทั้งยังมีตำนานหรือนิทานพระพุทธสิหิงค์ประกอบเรื่องราวการสร้างและการเคลื่อนย้ายของพระสิงห์ไปยังเมืองต่างๆ เพื่อประดิษฐานให้เป็นพระพุทธรูปประจำเมืองนั้นๆ แต่พระสิงห์จะมีความหมาย และลักษณะเช่นไรนั้น จะได้อธิบายไว้ในบทความนี้ต่อไป

ตำนานพระพุทธสิหิงค์

พระพุทธสิหิงค์เป็นพระพุทธรูปสำคัญที่ประวัติความเป็นมาอันยาวนานคู่บ้านคู่เมืองประชาชนทั่วไปมักเรียกว่าพระสิงห์ ตามตำนานสิหิงคนิทานกล่าวว่า พระพุทธสิหิงค์สร้างขึ้น พ.ศ. 700 โดยพระอรหันต์ 20 พระองค์ พระราชาสิงหฬ 3 พระองค์ แต่นิ้วพระหัตถ์ชำรุดไม่สมบูรณ์ได้หล่อใหม่หนึ่งนิ้ว (สงวน โชติสุขรัตน์, (2552: 525-526)

เมื่อพระพุทธศักราชได้ 1500 ปี มีพระราชาพระนามว่า ไสยรงค์ กรุงสุโขทัย เสด็จประพาสถึงเมืองนครศรีธรรมราชทรงทราบข่าวว่าพระเจ้ากรุงลังกามีพระพุทธรูปที่ทรงพระลักษณะงามองค์หนึ่งทรงพระนามว่พระพุทธสิหิงค์ จึงตรัสให้พระยานครศรีธรรมราชแต่งทูตเชิญราชสาส์นไปถึงพระเจ้ากรุงลังกา ขอประทานพระพุทธสิหิงค์ พระเจ้ากรุงลังกาก็ถวายมาตามพระราชประสงค์ เมื่อได้พระพุทธรูปมาถึงเมืองนครศรีธรงมราช พระเจ้าสุรงควรราช (หมายเอาพระเจ้าไสยรงค์) ทรงเสด็จไปรับพระพุทธรูปด้วยพระองค์เองแล้วอัญเชิญมายังกรุงสุโขทัย (หลวงบริบาลบุรีภัณฑ์, 2477: 3) จนถึงสมัยพระเจ้าอัตถกะลิไทขึ้นครองราชย์ ซึ่งตรงกับกษัตริย์อยุธยา คือ สมเด็จพระรามาธิบดี ทรงยกทัพมาตีกรุงสุโขทัย พระเจ้าอัตถกะลิไททรงพ่ายแพ้ตกเป็นเมืองขึ้นอยุธยาจนพระองค์เสด็จสวรรคต กรุงสุโขทัยได้ว่างกษัตริย์ พระรามาธิบดีได้อัญเชิญพระพุทธ-สิหิงค์มาไว้ที่กรุงศรีอยุธยา

เรื่องราวพระพุทธสิหิงค์ปรากฏอีกครั้งในสมัยพระนารายณ์มหาราชแห่งกรุงศรีอยุธยา ได้ยกกองทัพมาตีเชียงใหม่ พระเจ้าแสนเมืองมารักษาเมืองไว้ไม่ได้หนีไปเมืองอังวะ พระนารายณ์ได้นำพระพุทธสิหิงค์มาประดิษฐานกรุงศรีอยุธยาเป็นเวลายาวนานถึง 106 ปี ต่อมาปี พ.ศ. 2310 ไทยเสียกรุงแก่พม่า ได้นำกองทัพเชียงใหม่รวมเข้ากับกองทัพพม่า ชาว

เชียงใหม่เห็นพระพุทธสิหิงค์ได้อัญเชิญกลับไปเชียงใหม่อีกครั้ง ในพ.ศ. 2338 กองทัพเชียงใหม่เป็นอิสระจากกองทัพพม่าเข้ารวมกับกองทัพไทยกลาง พระเจ้ากาวิละผู้ครองเมืองเชียงใหม่ได้นำหนังสือขอกองทัพจากกรุงเทพมหานคร พระบาสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลกรัชกาลที่ 1 ได้มอบหมายให้กรมพระราชวังบวรมหาสุรสิงหนาทยกกองทัพมาช่วยรบที่เชียงใหม่ จนตีทัพพม่า และทรงเห็นพระพุทธสิหิงค์ทรงดำริว่าพระพุทธสิหิงค์อยู่คู่กับกรุงอยุธยามาช้านานแล้ว จึงอัญเชิญพระพุทธสิหิงค์กลับกรุงเทพมหานครพร้อมทรงสร้างพระที่นั่งพุทไธสวรรย์เป็นที่ประทับพระพุทธสิหิงค์นับแต่นั้นมา แต่เมื่อพระองค์ทิวงคตไม่มีใครปฏิบัติบูชา พระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลกโปรดอัญเชิญ พระพุทธสิหิงค์ไว้ในพระอุโบสถวัดพระศรีรัตนศาสดารามตั้งแต่รัชกาลที่ 1 จนถึงรัชกาลที่ 4 ทรงโปรดให้ พระอนุชาคือสมเด็จพระปิ่นเกล้าเจ้าอยู่หัวอัญเชิญพระพระพุทธสิหิงค์มาประดิษฐานไว้ ณ ที่พระที่นั่ง พุทไธสวรรย์ ตราบเท่าทุกวันนี้ (สงวน โชติสุขรัตน์, 2552: 527-528)

ที่มาของชื่อ “พระสิงห์”

คำว่าพระสิงห์ หรือพุทธสิหิงค์นั้น มีท่านผู้รู้ได้ศึกษาถึงที่มาและความหมายไว้หลายท่าน อาทิ

พิเศษ เจียจันทร์พงษ์ อธิบายว่า ผู้รจนาสิหิงคนิทาน หรือนิทานพระพุทธสิหิงค์ คือ พระโพธิรังสี รจนาขึ้นจากคำบอกเล่าก่อน พ.ศ. 1985 (พิเศษ เจียจันทร์พงษ์, 2546: 5) โดยคำว่าสิหิงค์นั้น สันนิษฐานว่าพระโพธิรังสีได้ผูกศัพท์ขึ้นมาจากศัพท์บาลี 2 คำ คือ สีห+องค มีความหมายว่า เหมือนราชสีห์

คำว่าเหมือนราชสีห์นี้ มีนัยเช่นที่ปรากฏในมหาปุริสลักษณะ หรือลักษณะอันประเสริฐของมหาบุรุษคือพระพุทธเจ้า มี 32 ข้อ ได้แสดงลักษณะของพระพุทธรูปที่เกี่ยวข้องกับสิงห์ ไว้ 5 ข้อ ดังว่า

พระโพธิสัตว์ทุกพระองค์ มีพระมังสะเต็มในที่เจ็ดแห่ง (สตฺตุสฺสโท) กล่าวคือ พระมังสะในที่ 7 สถาน คือหลังพระหัตถ์ทั้ง 2 หลังพระบาททั้ง 2 จะงอยพระอังสาทั้ง 2 และพระศอฟูบริบูรณ์เต็มด้วยดี

พระโพธิสัตว์ทุกพระองค์ มีพระกายท่อนบนเหมือนกึ่งกายท่อนข้างหน้าของราชสีห์ (สีหปุพฺพฑฺฒกาโย)

พระโพธิสัตว์ทุกพระองค์ มีระหว่างพระอังสะเต็ม (ปีตนฺตร์โส) กล่าวคือ ระหว่างแห่งพระปฤษฎางค์ (แผ่นหลัง) อันเต็ม ไม่เป็นร่องดังทางไถดังมีในกายแห่งสามัญชน

พระโพธิสัตว์ทุกพระองค์ มีลำพระศอกลม (สมวฏฺฏกฺขนฺโธ)

พระโพธิสัตว์ทุกพระองค์ มีพระหนุดุจคางราชสีห์ (สีหหนุ) กล่าวคือ พระหนุ (คาง) ดั่งคางราชสีห์บริบูรณ์ดีประหนึ่งวงพระจันทร์ในวัน 12 ค่ำ (ศิริศักดิ์ อภิศักดิ์มนตรี, 2565: อัดสำเนา)

อย่างไรก็ตาม พิเศษ เจียจันทร์พงษ์ เห็นว่าชื่อเดิมของสิหิงค์ น่าจะมาจากภาษามอญโบราณ คือ คำว่าสฮิง-สเฮย ที่แปลว่าอันเป็นที่น่าภิรมย์ โดยอ้างเหตุผลตามในคัมภีร์มหาวงค์ซึ่งเป็นแบบฉบับในการแต่งนิทานพุทธสิหิงค์ซึ่งกล่าวถึงตอนที่พระยากาลนาคได้เนรมิตรูปพระพุทธเจ้าอย่าง “อันเป็นที่เกิดภิรมย์ยินดี” ปรากฏความภาษาบาลีต้นฉบับว่า “...นิมฺมาสินาค ราชา โส พุทธรูปั มโนหรร์...” คำว่า มโนหร์เป็นภาษาบาสี มีความหมายเช่นเดียวกับคำว่าสฮิง-สเฮย จึงเรียกพระพุทธรูปที่ถูกสร้างขึ้นว่า พระสฮิง-สเฮย ต่อมาคงเรียกให้สั้นลงเหลือเพียงพระสฮิงนานเข้ากลายเป็นพระสหิง (พิเศษ เจียจันทร์พงษ์, 2546: 6) ต่อมาความหมายที่แท้จริงนี้ได้หายไป พระโพธิรังสีและพระรัตนปัญญาเถระที่รจนานิทานสิหิงคนิทาน และ ชินกาลมาลีปกรณ์” จึงผูกให้เป็นภาษาบาลีว่าพระพุทธสิหิงค์ เข้ากับคำว่าพระสีหลปฏิมา ที่หมายถึงพระพุทธรูปจากสีหลหรือลังกานั่นเอง (พิเศษ เจียจันทร์พงษ์, 2546: 4-8, 33)

เช่นเดียวกับที่ สุรสวัสดิ์ ศุขสวัสดิ์ และฮันส์ เพนธ์ เชื่อว่าคำว่า พระสิงห์ หรือ พระพุทธสิหิงค์ กับ นิกายสีหฬ ไม่มีความเชื่อมโยงกันแต่อย่างใด และกล่าวสรุปว่า แต่เดิมที่ถูกน่าจะเป็นพระสิงห์ ซึ่งหมายถึง พระพุทธรูปที่มีลักษณะเช่นเดียวกับสิงห์ หรือสีหปุพพทฒกาโย อันเป็นมหาปุริษลักษณะสำคัญประการหนึ่งใน 32 ประการนั่นเอง (สุรสวัสดิ์ ศุขสวัสดิ์ และฮันส์ เพนธ์, 2550: 33)

อย่างไรก็ตาม ยังมีผู้ที่เสนอความคิดเห็นต่างออกไป โดยเชื่อว่าคำว่าพระสิงห์นี้ อาจมาจากคำว่าสิง ที่เป็นคำไทโบราณซึ่งใช้กันอย่างแพร่หลายในเขตเมืองกลุ่มไทรวมทั้งล้านนา คำว่าสิงนี้มี 2 ความหมาย ความหมายแรก คือ ครอง เข้าอยู่ สถิตอยู่ (อุดม รุ่งเรืองศรี, 2543: 744) เช่น งูสิง ผีสิง ความหมายที่ 2 แปลว่าโคตรตระกูล และผีโคตรตระกูลหรือด้ำ (อนันท์ กาญจนพันธ์ และคณะ, 2524: 67)

สิงที่แปลว่าโคตรตระกูลนั้น ใช้แพร่หลายในเมืองลอซึ่งเป็นกลุ่มชาติพันธุ์ไทดำในเวียดนาม โดยในเมืองลอมีสิง หรือโคตรตระกูลจำนวนอยู่ 12 สิง ได้แก่ ลอ เลือง กว่าง ต่อง ก่า วี แลว ลู่ แหม่ เลม เงิน และ นง บรรดาสิงเหล่านี้ต่างยอมรับให้คนที่มาจากสิงลอ เป็นท้าวหรือผู้ปกครอง และคนจากสิงเลืองเป็นหมอหรือผู้ประกอบพิธีกรรมของเมือง จนมีคำกล่าวว่าสิงเลืองเย็ดหมอ สิงลอเย็ดท้าว (ฉัตรทิพย์ นาถสุภา และพิเชฐ สายพันธุ์, 2553: 41-45)

อย่างไรก็ตาม คำว่าสิงนั้น มีความหมายรวมไปถึงผีโคตรตระกูล หรือผีบรรพบุรุษของแต่ละ สิง คนไทดำเรียกว่าด้ำปู่ (ฉัตรทิพย์ นาถสุภา และพิเชฐ สายพันธุ์, 2553: 67) เพราะผีบรรพบุรุษของคนไทดำสืบทอดผ่านสายตระกูลฝ่ายพ่อเป็นหลัก หอเรือนของผีบรรพบุรุษของสิงต่าง ๆ เรียกว่าเฮือนด้ำ หมู่บ้านที่เป็นที่มาของบรรพบุรุษดั้งเดิมของโคตรตระกูล (สิง) เรียกว่าบ้านด้ำ ป่าช้าที่ฝังศพของโคตรตระกูลแต่ละสิง เรียกว่าแฮวด้ำ (อรุณรัตน์ วิเชียรเขียว, 2558: 29) แต่ละสิงจะประกอบพิธีบูชาของพวกตน และอุทิศให้กับบรรพบุรุษในสิงของตน ผู้ประกอบพิธีเกี่ยวกับด้ำ และสิง ล้วนเป็นผู้ชายที่มีฐานะเป็นหัวหน้าครัวเรือน และลูกชายคนโตจะเป็นผู้สืบทอดผีด้ำในสิงของตน

ดังนั้น สิงและด้ำจึงสัมพันธ์และเป็นสิ่งเดียวกัน กล่าวคือ คนที่สืบมาจากสายตระกูลเดียวกันถือเป็นสิงเดียวกัน เมื่อผู้นำหรือบรรพบุรุษของแต่ละสิงตายไป วิญญาณบรรพบุรุษของตระกูลนั้นจะกลายเป็นด้ำหรือที่เรียกว่าด้ำปู่ สมาชิกทุกคนต้องเซ่นไหว้บูชาด้ำปู่ของตนต้องจัดหาสถานที่และดูแล เฮือนด้ำ บ้านด้ำ และแฮวด้ำของโคตรตระกูลด้วย

ทั้งนี้ในล้านนาพบคำว่าสิงเมือง ที่ใช้เรียกคณะขุนนางชั้นสูงซึ่งปกครองบ้านเมืองร่วมกับกษัตริย์เชียงใหม่อย่างน้อยตั้งแต่สมัยพญาติโลกราช (พ.ศ. 1984-2030) เป็นต้นมาจนถึงสมัยรัตนโกสินทร์หรือสมัยพระเจ้ากาวิละ (พ.ศ. 2325-2358) เป็นต้น

ด้วยเหตุนี้ จึงมีข้อสันนิษฐานของคำว่าสิงห์ในพระพุทธสิหิงค์ด้วยกัน 3 ลักษณะดังนี้

1) มาจากมหาปุริสลักษณะของพระพุทธเจ้า (สีหปุพฺพฑฺฒกาโย) พระพุทธสิหิงค์จึงเป็นพระพุทธรูปที่มีลักษณะแบบสิงห์

2) มาจากภาษามอญว่า สหิง-สเฮย แปลว่า น่าอภิรมย์ พระพุทธสิหิงค์จึงเป็นพระพุทธรูปที่มีความงดงาม น่าอภิรมย์ใจ

3) มาจากภาษาไทโบราณว่า สิง มีนัยหมายถึงด้ำ หรือผีบรรพบุรุษ พระพุทธสิหิงค์

จึงหมายถึงพระพุทธรูปอันเป็นตัวแทนของผีบรรพบุรุษล้านนนา ในที่นี้อาจหมายถึงกษัตริย์ล้านนา

แนวคิดการสร้างพระพุทธสิหิงค์ในประเทศไทย

มีพระพุทธรูปที่เรียกว่าพระพุทธสิหิงค์ หรือพระสิงห์ จำนวนมากในประเทศไทย แต่มีที่โดดเด่น ซึ่งเป็นที่รู้จักกันโดยทั่วไป ดังนี้

1) แนวคิดการสร้างพระพุทธสิหิงค์ ในพระที่นั่งพุทไธสวรรย์ กรุงเทพมหานคร

ยังมีข้อถกเถียงกันถึงลักษณะของพระพุทธสิหิงค์ในพระที่นั่งพุทไธสวรรย์ ว่าเป็นพระพุทธรูปฝีมือช่างลังกาหรือแบบสุโขทัย รวมถึงการกำหนดอายุ โดยมีผู้ทำการศึกษาเพื่ออธิบายในประเด็นดังกล่าว โดยใช้ตำนาน และประวัติศาสตร์ศิลปะเป็นข้อสนับสนุน ดังนี้

ศาสตราจารย์หลวงบริบาลบุรี ได้เรียบเรียงข้อวิจารณ์พระพุทธสิหิงค์ทั้ง 3 องค์ไว้ว่า พระพุทธสิหิงค์ที่สร้างขึ้นในลังกานั้นมีอยู่เพียงองค์เดียว คือพระพุทธสิหิงค์ที่ประดิษฐานอยู่ ณ พระที่นั่งพุทไธสวรรย์ ในพิพิธภัณฑ์สถานแห่งชาติ โดยให้เหตุผลไว้ ดังนี้ “พระพุทธสิหิงค์ในพระที่นั่งพุทไธสวรรย์มีลักษณะ ดังนี้ คือ นั่งพระหัตถ์ในท่าสมาธิเอาแข้งซ้อนแข้ง คือนั่งขัดสมาธิราบ พระองค์ไม่อวบอ้วนนัก พระอุระไม่นูนมาก ชายสังฆาฏิยาวลงมาจรดพระนาภี วงพระพักตร์ยาวกว่าพระพุทธรูปเชียงแสนรุ่นแรก และพระเมืองนครศรีธรรมราช พระโอษฐ์ไม่กว้างไม่แคบ พระรัศมีเป็นเปลว ลักษณะเหมือนพระลังการุ่นกลาง ซึ่งมีตัวอย่างอยู่ที่พิพิธภัณฑ์สถานแห่งชาติ” (หลวงบริบาลบุรีภัณฑ์, 2508: 62-64) ทั้งได้ให้รายละเอียดของพระพุทธรูปแบบลังกาไว้ว่าแบ่งเป็น 3 ระยะ คือ

ระยะที่ 1 เริ่มตั้งแต่พุทธศตวรรษที่ 4-16 ในระยะนี้ได้รับอิทธิพบจากพระพุทธรูปสกุลช่างอมราวดี คือครองจีวรห่มเฉียง จีวรเป็นริ้ว ชายสังฆาฏิยาวจนจรดพระนาภีนั่งขัดสมาธิราบ พระองค์ไม่อวบอ้วน วงพระพักตร์ค้อนข้างยาวไม่มีไรพระศก พระนาสิกขนาดพองาม พระรัศมีเป็นต่อม นิ้วพระหัตถ์ทั้ง 4 ไม่เสมอกัน

ระยะที่ 2 ตั้งแต่พุทธศตวรรษที่ 17-18 จีวรเรียบไม่มีริ้ว แต่ชายสังฆาฏิยาวจรดพระนาภี นั่งขัดสมาธิราบ ปางสมาธิ รัศมีเป็นเปลวบ้างเป็นต่อมบ้าง วงพระพักตร์ค่อนข้างยาว ไม่มีไรพระศกบ้างและมีบ้าง

ระยะที่ 3 ครองจีวรห่มเฉียง จีวรเป็นริ้วคู่ค่อนข้างแข็งกระด้างแทนที่จะเป็นริ้วเดียวสลับกับเนื้อจีวรที่สลักเว้าลงไปดังแต่ก่อน ครองจีวรเรียบบ้าง วงพระพักตร์ค่อนข้างยาว ไม่มีไรพระศกบ้างมีบ้าง แต่คงสังฆาฏิยาว และนั่งขัดสมาธิราบ (หม่อมเจ้าสุภัทรดิศ ดิศกุล, 2515: 1-6)

หลวงบริบาลบุรีภัณฑ์ให้ข้อสังเกตเพิ่มเติมว่า ถึงแม้พระพักตร์จะไม่เหมือนพระพุทธรูปลังกาทีเดียวก็ไม่แปลกประหลาดอันใดนัก เพราะได้ถูกตบแต่งให้สวยงามขึ้นตามความเห็นของคนไทยหลายคราว คือมีการบูรณะหลายครั้งตามรสนิยมของคนไทย โดยกำหนดอายุไว้ในรุ่นเดียวกับพระพุทธรูปแบบลังการุ่นที่ 2 คือ ในราวพุทธศตวรรษที่ 17-18 (หลวงบริบาลบุรีภัณฑ์, 2508: 62-64)

ภายหลังความคิดนี้ได้รับการสนับสนุนจากสมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระยาดำรงราชานุภาพ (สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระยาดำรงราชานุภาพ, 2508: 66) ดังปรากฏข้อความในสาส์นสมเด็จ ซึ่งสมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระยาดำรงราชานุภาพทรงตอบจดหมายสมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระยานริศรานุวัตติวงศ์ จดหมายลงวันที่ 20 มกราคม พ.ศ. 2486 ดังนี้

“พระสิงหิงค์นั้น หม่อมฉันได้พิจารณาดูทั้ง 3 องค์ องค์ที่เมืองนครศรีธรรมราชเป็นอย่างพระสะดุ้งมาร แต่งามกว่าองค์อื่นๆ ชนิดเดียวกันที่เคยเห็น องค์ที่เมืองเชียงใหม่นั้นเป็นแบบพระเชียงแสน แต่พระสิหิงค์องค์ที่วังหน้าไม่เหมือนแบบพระพุทธรูปอย่างไหนทั้งหมด ดูเป็นของคิดทำหุ่นขึ้นเฉพาะองค์เดียวด้วยผีมือประณีต บังหงายรองค์พระก็ทำซ้อนกันเป็น 2 ชั้น รูปกลีบบัวไปอย่างหนึ่งต่างหาก ในหนังสือตำนานว่าเมื่อหล่อในลังกาทวีป นิ้วพระหัตถ์ขาดไปนิ้วหนึ่ง เพียงทำนิ้วต่ออย่างไรๆ ก็ไม่ติดด้วยมีพยากรณ์ว่าพระยาทางโยนก (ล้านนา) หล่อต่อเมื่อใดจึงจะติด เมื่อท้าวมหาพรหมเมืองรายได้ไป ไปหล่อนิ้วพระหัตถ์ต่อจึงติด หม่อมฉันตรวจดูนิ้วพระหัตถ์ก็เป็นรอยต่อนิ้วหนึ่งจริงดังว่าในตำนาน คงเป็นเพราะลักษณะแปลกและมีเรื่องตำนานเกี่ยวกับพงศาวดารยืดยาว ทูลกระหม่อมจึงทรงนับถือมาก” (สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระยานริศรานุวัตติวงศ์, 2505: 212-213) และจดหมายลงวันที่ 5 ตุลาคม 2485 ดังนี้ “หนังสือเรื่องตำนานพระสิหิงค์นั้น หม่อมฉันเห็นว่าเชื่อได้เพียงว่าเป็นพระพุทธรูปองค์ 1 ซึ่งได้มาจากเมืองลังกา เมื่อสมัยพระเจ้ารามคำแหงมหาราชครองกรุงสุโขทัย” (สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระยานริศรานุวัตติวงศ์, 2505: 53-54)

ความคิดดังกล่าวยังปรากฏในงานของศาสตราจารย์ หม่อมเจ้าสุภัทรดิศ ดิศกุล ที่ทรงตอบข้อซักถามเกี่ยวกับพระพุทธสิหิงค์ ในคราวสัมมนาประวัติศาสตร์นครศรีธรรมราช ตอนหนึ่งว่า “การพิจารณาพระพุทธสิหิงค์ ถ้าเราเชื่อตามตำนานพระพุทธสิหิงค์ว่ามาจากลังกา เราก็ควรถือลักษณะพระพุทธรูปแบบลังกาเป็นแบบอย่าง เราต้องหาองค์ที่คล้ายพระพุทธรูปแบบลังกาที่สุดว่าองค์นั้น คือพระสิหิงค์ที่นครศรีธรรมราชเป็นแบบปาละ พระสิหิงค์ที่เชียงใหม่เป็นแบบปาละ คงไม่ใช่ ก็เหลือแต่พระพุทธสิหิงค์ที่กรุงเทพมหานคร ในพระที่นั่งพุทไธสวรรย์ ศิลปะแบบลังกาชอบปางสมาธิเหลือเกิน ร้อยองค์จะทำปางมารวิชัยเสียงองค์หนึ่ง พระสุโขทัยชอบทำปางมารวิชัย ร้อยองค์จะทำบางสมาธิสักองค์หนึ่ง แต่พระพุทธสิหิงค์ในพิพิธภัณฑ์เป็นพระพุทธรูปปางสมาธิราบ แต่ในขณะเดียวกันพระพักตร์ก็ไม่ใช่พระลังกา เพราะฉะนั้นผมก็ไม่ทราบเหมือนกัน คือบางคนเขาบอกว่าพระสิหิงค์โดนขัดแต่งเสียจากพระลังกาจนกระทั่งกลายเป็นพระสุโขทัย คือองค์ในพิพิธภัณฑ์ ผมก็ไม่แน่ใจ บางคนก็บอกว่าองค์เดิมสูญหายไปแล้ว หล่อขึ้นใหม่สมัยสุโขทัย” (หม่อมเจ้าสุภัทรดิศ ดิศกุล, 2520: 438)

อีกตอนหนึ่ง ทรงกล่าวไว้ในหนังสือศิลปะในประเทศไทย ดังนี้ว่า “พระพุทธรูปแบบสุโขทัยที่มีอิทธิพลของศิลปะลังกาเข้ามาปนอยู่มาก และจัดอยู่หมวดวัดตระกวนนั้นอาจเป็นพระพุทธรูปแบบสุโขทัยรุ่นแรกด้วย เมื่อกล่าวถึงพระพุทธรูปสุโขทัยที่มีอิทธิพลศิลปะลังกาปนก็จะขอกล่าวถึงพระพุทธสิหิงค์ในพิพิธภัณฑ์สถานแห่งชาติพระนครประกอบ พระพุทธสิหิงค์นั้นตามตำนานกล่าวว่าได้มาจากเกาะลังกาในรัชกาลพ่อขุนศรีอินทราทิตย์ หรือพ่อขุนรามคำแหงมหาราช เมื่อราวต้นพุทธศตวรรษที่ 19 แต่ลักษณะฝีมือช่างที่เห็นปรากฏอยู่เป็นศิลปะไทยปนศิลปะลังกา จึงเป็นที่น่าสงสัยว่าโดยเหตุที่เคยไปประดิษฐานในเมืองต่างๆ หลายเมือง คือ เมืองนครศรีธรรมราช สุโขทัย อยุธยา กำแพงเพชร เชียงราย และเชียงใหม่ จึงอาจถูกขัดแต่งจนกลายเป็นพระพุทธรูปแบบฝีมือไทย หรือองค์เดิมสูญหายไปเสีย จึงหล่อขึ้นแทนใหม่ในสมัยสุโขทัยนี้ก็ได้ (หม่อมเจ้าสุภัทรดิศ ดิศกุล, 2522: 28)

อย่างไรก็ตาม ในหนังสือพุทธานุสรณ์ เขียน ยิ้มศิริ จัดให้พระพุทธสิหิงค์ในพระที่นั่งพุทไธสวรรย์เป็นพระพุทธรูปแบบสุโขทัยตอนปลาย มีอายุในราวระหว่าง พ.ศ. 1900-2000 (เขียน ยิ้มศิริ, 2512: 83-84) ซึ่งจัดอยู่รวมกับพระพุทธรูปอีก 4 องค์ คือ พระศรีศากยมุนี พระพุทธชินราช พระพุทธชินสีห์ และพระศรีศาสดา แต่ไม่ได้อธิบายรายละเอียดว่าทำไมจึงจัดให้อยู่ในแบบสมัยเดียวกันเช่นนี้ เพียงแต่บอกว่าเป็นพระพุทธรูปที่ล้วนแต่สร้างด้วยฝีมือประณีต

ส่วนอาจารย์สงวน รอดบุญ ได้ให้ความเห็นว่า พระพุทธสิหิงค์ในพิพิธภัณฑ์สถานแห่งชาติ พระนคร ถ้าพิจารณากันในแง่ของฝีมือช่างแล้ว น่าจะเป็นช่วงสุโขทัยมากกว่าฝีมือลังกา แม้จะมีนักโบราณคดีบางท่านกล่าวว่า อาจได้รับการขัดสีหรือตบแต่งต่อๆ กันมาหลายสมัยก็ตาม พุทธลักษณะก็ไม่ได้บ่งว่าเป็นฝีมือช่างลังกา และไม่ปรากฏเรื่องราวอยู่พงศาวดารเลย (สงวน รอดบุญ, 2523: 41)

2) แนวคิดการสร้างพระพุทธสิหิงค์ ในหอพระพุทธสิหิงค์ จังหวัดนครศรีธรรมราช

พระพุทธสิหิงค์ ในหอพระพุทธสิหิงค์ จังหวัดนครศรีธรรมราช ได้มีผู้ทำการศึกษาเกี่ยวกับพุทธศิลปกรรมของพระพุทธสิหิงค์และพระพุทธรูปแบบขนมต้มนี้หลายท่านด้วยกัน สรุปได้ดังนี้

ศาสตราจารย์ หม่อมเจ้าสุภัทรดิศ ดิศกุล ได้ทรงนิพนธ์ไว้ดังนี้ว่า “ยังมีพระพุทธรูปในศิลปะอยุธยาอีกแบบหนึ่ง คือแบบนครศรีธรรมราช ซึ่งหล่อตามรูปแบบพระพุทธสิหิงค์เมืองนครศรีธรรมราชมีลักษณะคล้ายกับพระพุทธรูปแบบเชียงแสนมาก แต่พระพักตร์แป้นกว่า ชอบเล่นชายจีวร และพระองค์อ้วนเตี้ยกว่า คงได้แบบอย่างมาจากศิลปะแบบปาละของอินเดียด้วยกัน แต่แบบนครศรีธรรมราชอาจได้รับผ่านทางเกาะชวาก็ได้ อาจมีอายุมาตั้งแต่ราวพุทธศตวรรษที่ 21 เช่นเดียวกับที่หลวงบริบาลบุรีภัณฑ์ได้สันนิษฐานไว้” (หม่อมเจ้าสุภัทรดิศ ดิศกุล, 2522: 35-36)

อาจารย์เขียน ยิ้มศิริ ได้จัดให้พระพุทธรูปแบบขนมต้มอยู่ในทฤษฎีนี้ คือ พระพุทธรูปแบบนี้มีศูนย์กลางของสกุลช่างอยู่ที่นครศรีธรรมราช ได้เค้ามาจากปาละของอินเดีย และน่าจะเกิดในสมัยอยุธยา ภายหลังได้ให้อิทธิพลขึ้นมายังภาคกลางถึงภาคเหนือและภาคอีสานด้วย ดังนั้นสกุลช่างนี้เท่ากับเป็นสกุลช่างไชยาใหม่นั้นเอง (เขียน ยิ้มศิริ, 2512: 124)

ศาสตราจารย์ หลวงบริบาลบุรีภัณฑ์ ได้จัดให้พระพุทธรูปแบบขนมต้มบางองค์มีอายุในรุ่นเดียวกับพระพุทธรูปแบบเชียงแสนรุ่นแรก ซึ่งกำหนดอายุตั้งแต่ พ.ศ. 1600 เป็นต้นมา (หลวงบริบาลบุรีภัณฑ์, 2514: 27) และได้อธิบายรายละเอียดไว้ดังนี้ “มีพระพุทธรูปอีกสกุลช่างหนึ่งเรียกว่า พระพุทธรูปเมืองนครศรีธรรมราช มีลักษณะเหมือนกับพระพุทธรูปสมัยเชียงแสนรุ่นแรกเกือบทุกอย่าง คือพระรัศมีเป็นต่อม พระอุระนูน ชายสังฆาฏิสั้น เส้นพระศกใหญ่ นั่งขัดสมาธิเพชร พระหัตถ์ในท่ามารวิชัย ไม่มีไรพระศก ต่างกันกับพระเชียงแสนเพียงเล็กน้อยเท่านั้น คือวงพระพักตร์แบนและกว้างกว่า พระโอษฐ์กว้างกว่าปลายสังฆาฏิใหญ่และ

มีหลายแฉก (มักเป็น 3 แฉก) ฐานไม่มีบัวรอง หรือมีบัวก็เป็นชนิดใหม่ไม่เหมือนบัวเชียงแสน ข้อที่พระพุทธรูปเมืองนครศรีธรรมราชเหมือนกันพระพุทธรูปสมัยเชียงแสนรุ่นแรกนั้น ก็เพราะได้รับแบบอย่างการสร้างพระพุทธรูปมาจากครูเดิมอันเดียวกัน คือครั้งราชวงศ์ปาละ แต่ข้อที่ต่างกันเล็กน้อยนั้น ก็เพราะพระพุทธรูปเชียงแสนรุ่นแรกเป็นฝีมือช่างไทยเหนือ ทำตามอย่างพระพุทธรูปอินเดียครั้งราชวงศ์ปาละ ส่วนพระพุทธรูปเมืองนครศรีธรรมราชเป็นฝีมือช่างไทยใต้ ทำเจือปนแบบขอม (คือที่พระพักตร์ และพระโอษฐ์กว้างนั้นเป็นลักษณะของพระพุทธรูปขอม) ด้วยที่เมืองนครศรีธรรมราชอยู่ใกล้ และมีทางติดต่อกับเมืองลพบุรีมากกว่าเมืองเชียงแสนพระพุทธรูปแบบนี้ที่เป็นพระนั่งมีปางเดียวเท่านั้น คือปางมารวิชัย ขัดสมาธิเพชร ยังไม่เคยพบปางสมาธิเลย” (หลวงบริบาลบุรีภัณฑ์, 2514: 15-16)

นอกจากนี้ ประยูร อุลุชาฎะ (น.ณ ปากน้ำ) ได้จัดให้พระพุทธรูปแบบนครศรีธรรมราช โดยเฉพาะพระพุทธสิหิงค์ในหอพระพุทธสิหิงค์ จังหวัดนครศรีธรรมราช ให้อยู่ในรุ่นเดียวกับพระพุทธรูป สมัยเชียงแสนรุ่นแรก แต่ไม่ได้กำหนดอายุไว้ ดังมีใจความ ดังนี้ “พระพุทธรูปจากเมืองนครศรีธรรมราชมีอยู่แบบหนึ่งเหมือนกับสมัยเชียงแสนรุ่นแรกนี้มาก เรียกว่า แบบขนมต้ม แต่ทำทรงล่ำสัน พระโอษฐ์กว้าง พระพักตร์แบน ปลายสังฆาฏิใหญ่ และมีหลายแฉก ที่เหมือนกับเชียงแสนก็เนื่องด้วยได้รับอิทธิพลจากปาละครูเดียวกับเชียงแสนนั้นเอง พระพุทธรูปนครศรีธรรมราชรุ่นนี้พบเพียงพระปางมารวิชัย ขัดสมาธิเพชร ยังไม่พบปางสมาธิเลย” (น.ณ ปากน้ำ, 2515: 212)

3) แนวคิดการสร้างพระพุทธสิหิงค์ ในวิหารหลวง วัดพระสิงห์ จังหวัดเชียงใหม่

พระพุทธสิหิงค์ ในวิหารหลวง วัดพระสิงห์ จังหวัดเชียงใหม่ จัดเป็นลักษณะของพระพุทธรูปแบบเชียงแสนรุ่นแรกตามทฤษฎีของพระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระยาดำรงราชนุภาพ ซึ่งมีอายุในราวพุทธศตวรรษที่ 17-18 แต่ตามทฤษฎีของนายอเล็กซานเดอร์ บี กริสโวลด์ เรียกพระพุทธรูปแบบเชียงแสนรุ่นแรกนี้ว่าแบบสิงห์ สันนิษฐานว่าเริ่มสร้างตั้งแต่ พ.ศ. 2000 ลงมา นอกจากนี้ยังมีนักวิชาการอีกหลายท่านที่ได้เสนอแนวคิดเห็นเกี่ยวกับพระพุทธรูปแบบเชียงแสนรุ่นแรก หรือแบบสิงห์นี้ไปในประเด็นต่างๆ อันแสดงให้เห็นถึงปัญหาในการกำหนดอายุ และอิทธิพลของศิลปะว่าได้รับแบบอย่างมาจากสกุลช่างใด ดังนี้

สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระยาดำรงราชานุภาพ ทรงสันนิษฐานว่าเป็นพระพุทธรูปสมัยเชียงแสนประมาณอายุตั้งแต่ พ.ศ. 1600 เป็นต้นมา โดยได้รับอิทธิพลมา

จากศิลปะ ปาละในอินเดียผ่านมาทางพม่า มีหลักฐานปรากฏ คือพุทธเจดีย์ที่วัดเจดีย์เจ็ดยอด พร้อมทั้งพระพุทธรูปศิลาจำหลัก ปางปราบช้างนาฬาคีรี สมัยปาละ อยู่ในวัดเชียงมั่น จังหวัดเชียงใหม่ พระองค์ทรงกล่าวถึงพุทธลักษณะของพระพุทธรูปเชียงแสนรุ่นแรกไว้ว่า “พระพุทธรูปสมัยเชียงแสนชั้นแรกพระยืนมีน้อย ชอบทำพระนั่งขัดสมาธิเพชรปางมารวิชัยเป็นพื้น พระรัศมีทำเป็นต่อมกลมบ้าง ทำเป็นดอกบัวตูมบ้าง พระอุระนูน ชายจีวรสั้น มีดอกบัวรองพระพุทธรูปเป็นแบบเดียวกันทั้งนั้น” (สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระยาดำรงราชานุภาพ, 2514: 165-166) ซึ่งศาสตราจารย์ หม่อมเจ้าสุภัทรดิศ ดิศกุล ทรงเห็นด้วยกับข้อสันนิษฐานนี้ ดังปรากฏในตอนหนึ่งว่า “พระพุทธรูปเชียงแสนรุ่นแรกเป็นพระพุทธรูปที่มีลักษณะคล้ายกับพระพุทธรูปแบบปาละของอินเดีย คือ มีลักษณะพระรัศมีเป็นรูปดอกบัวตูม หรือลูกแก้ว ขมวดพระเกศาใหญ่ พระพักตร์กลมอมยิ้ม พระหนุ (คาง) เป็นปม พระองค์อวบอ้วน พระอุระนูน ชายจีวรเหนือพระอังสาสั้นปลายเป็นลายเขี้ยวตะขาบ ชอบทำปางมารวิชัย ขัดสมาธิเพชร แลเห็นฝ่าพระบาททั้งสองข้างฐานมีกลีบบัวคว่ำบัวหงาย และเกสรบัวประกอบ หล่อด้วยสำริด และเชื่อกันว่าเป็นวัตถุที่ทำขึ้นตั้งแต่ครั้งชนชาติไทยแรกลงมาตั้งเป็นอิสระขึ้นทางภาคเหนือของประเทศไทย ตั้งราว พ.ศ. 1600 ลงมา อิทธิพลของศิลปะปาละทางภาคเหนือของประเทศไทยนั้นอาจเห็นได้ชัดจากพระพุทธรูปแบบปาละปางทรมานช้างนาฬาคีรี ซึ่งปัจจุบันนี้รักษาไว้ ณ วัดเชียงมั่น จังหวัดเชียงใหม่ และคงผ่านเข้ามายังภาคเหนือของประเทศไทยทางประเทศพม่า ซึ่งอาจเข้ามาตั้งแต่ครั้งอาณาจักรหริภุญชัย (ลำพูน) แล้วก็ได้” (หม่อมเจ้าสุภัทรดิศ ดิศกุล, 2522: 43)

นอกจากนี้ ยังทรงได้ให้เหตุผลเพิ่มเติม ดังนี้ พระพุทธรูปที่มีลักษณะพระพักตร์กลม พระนาสิกโค้งหนา พระโอษฐ์นูน และพระหนุเป็นปม ดังที่ค้นพบ ณ วัดพระพายหลวง จังหวัดสุโขทัยนั้น เป็นลักษณะของพระพุทธรูปแบบเชียงแสนรุ่นแรก ณ ที่นั้นได้ค้นพบพระพุทธรูปหลายองค์ที่มีขอบจีวรเป็นตัวเอส จากพระอังสาซ้ายไปยังด้านข้างของพระอุระขวา ลักษณะเช่นนี้แสดงให้เห็นถึงอิทธิพลศิลปะปาละของอินเดีย (พุทธศตวรรษที่ 14-17) อย่างแท้จริง นอกเหนือไปจากชายจีวรสั้นเหนือพระถัน และพระพักตร์อูมกลมดังที่กล่าวมาแล้ว ก็ในบรรดาพระพุทธรูปในประเทศไทย มีสกุลช่างใดเล่าที่แสดงถึงอิทธิพลของอินเดียแบบปาละไปได้ดีกว่าพระพุทธรูปแบบเชียงแสนรุ่นแรก (เอ.บี.กริสโวลด์, 2509: 98)

ด้วยเหตุนี้ ลักษณะของพระพุทธรูปแบบเชียงแสนรุ่นแรก ซึ่งรวมทั้งพระสิงห์จังหวัดเชียงใหม่ด้วยนั้น เป็นพระพุทธรูปที่ได้รับอิทธิพลศิลปะอินเดียแบบปาละ โดยผ่านมาทางประเทศพม่า มีอายุในราวพุทธศตวรรษที่ 17-18 แต่อย่างไรก็ตามแนวความคิดกล่าวก็ถูกโต้แย้งโดยอเล็กซานเดอร์ บีกรีสโวลด์ ซึ่งเขาเชื่อว่าพระพุทธรูปในลักษณะดังกล่าวควรเป็นพระพุทธรูปที่มีอายุในราวพุทธศตวรรษที่ 20-21 ซึ่งเป็นผลจากการสำรวจพระพุทธรูปแบบเชียงแสนที่มีจารึกอยู่ที่ฐาน ปรากฏว่ามีจารึกคำว่าพระสิงห์ที่ฐานพระพุทธรูปแบบเชียงแสน ซึ่งหล่อขึ้นระหว่าง พ.ศ. 2013-2066 โดยเรียกพระพุทธรูปเช่นนี้ว่าแบบสิงห์ตามที่ปรากฏในจารึก (เอ.บี.กริสโวลด์, 2522: 144) ดังอธิบายรายละเอียดไว้ ดังนี้ พระพุทธรูปแบบสิงห์มีลักษณะดังต่อไปนี้ คือ หล่อด้วยสำริด แสดงท่าปางมารวิชัย ขัดสมาธิเพชร ห่มดอง และชายจีวรเหนือพระอุระซ้ายสั้นเหนือพระถัน พระรัศมีเป็นรูปดอกบัวตูม พระศกเป็นขมวดใหญ่ พระพักตร์กลม และพระองค์อวบอ้วน (เอ.บี.กริสโวลด์, 2504: 54)

แสง มนวิทูร ได้เสนอข้อคิดเห็นเกี่ยวกับพระสิงห์ตามหลักฐานที่ปรากฏในนิทานพระพุทธสิหิงค์ว่า เมื่อพระเจ้ากือนาสิ้นบุญแล้ว พระเจ้าแสนเมืองมาจึงไปขอพระสีหลปฏิมาจากพระเจ้าพรหมผู้เป็นอา เมื่อไม่ให้จึงเกิดรบกันขึ้นจับเจ้ามหาพรหมได้ทั้งเป็นแล้วอัญเชิญพระสีหลปฏิมาจากเชียงรายมาเชียงใหม่ เชื่อว่าตั้งแต่นั้นมาก็มีผู้ทำจำลองพระสีหลปฏิมาหรือเรียกย่อๆ ว่า พระสิงห์ แพร่หลายออกไป เหมือนบ้างไม่เหมือนบ้างแล้วแต่ฝีมือช่าง แต่มีกฎเกณฑ์อยู่ว่า ช่างต้องทำเป็นนั่งขัดสมาธิเพชรปางมารวิชัย คือ พระหัตถ์ซ้ายวางที่หน้าตักพระหัตถ์ขวาแตะเข่า หรือท่าแตะพื้นดินที่เรียกว่าภูสปฤศะ ตอนที่อ้างแผ่นดินเป็นพยาน ขณะที่มารมารังควาน ส่วนที่มีพระหัตถ์ทั้ง 2 ข้างวางซ้อนกันบนตักนั้นมีน้อย พระอุระนูน ชายจีวรสังฆาฏิสั้นเหนือหัวนมมีเป็นครั้งแรก ครั้นต่อมาช่างทำเป็นขัดสมาธิราบ ชายจีวรสังฆาฏิยางลงมาใต้หัวนม และต่อมายาวลงถึงสะดือ เรียกกันว่า สิงห์ 1 สิงห์ 2 สิงห์ 3 ตามลำดับ ส่วนรัศมีนั้นทำเป็นดอกบัวตูม หรือเป็นรูปกลมๆ ป้อมๆ ภายหลังจึงทำเป็นเปลวรูปยาว พระสิงห์นี้ไม่มีส่วนละม้ายคล้ายพระพุทธรูปลังกาในส่วนไหนเลย และพระพุทธรูปในลังกาก็ไม่มีงามเทียบเท่าพระพุทธสิหิงค์ หรือพระสิงห์ พระสิงห์มีส่วนละม้ายคล้ายคลึงกับพระพุทธรูปในชวา ซึ่งมีอยู่ที่มหาสถูปที่บุโรพุทโธมากกว่า และพระพุทธรูปที่บุโรพุทโธก็ถ่ายทอดมาจากอินเดียแบบปาละ ประมาณพุทธศตวรรษที่ 13-16 ที่ทำกันในเชียงใหม่ เชียงราย เชียงแสน ก็เริ่มทำเมื่อมีตัวอย่างพระสิงห์ขึ้นแล้ว คือตั้งแต่สมัยพระเจ้าแสนเมืองมา ประมาณ พ.ศ. 1929 เป็นอย่าง

สูงตรงกับสมัยอยุธยาตอนต้น เริ่มตั้งแต่แผ่นดินพ่อขุนหลวงพะงั่ว ดังนั้นศักราชที่พบจารึกไว้ที่ฐานพระสิงห์ตอนต้นๆ คือพระสิงห์ 1 เป็นรูปแบบขัดสมาธิเพชร จีวรสังฆาฏิสั้น จึงเป็นศักราชตั้งแต่ 2000 ลงมา ถึงพระสิงห์จะงามเพียงไร ก็ไม่ใช่สมัยเก่าก่อนพระเจ้าแสนเมืองมา นอกจากพระองค์นั้นจะได้มาจากชวาโดยตรง หรือจะมีใครทำขึ้นในครั้งก่อนสุโขทัย หรือทำให้ครั้งสมัยศรีวิชัยตามแบบปาละ (แสง มนวิทูร, 2511: 109-110)

สงวน รอดบุญ ได้เสนอข้อคิดเห็นใหม่เกี่ยวกับพระพุทธสิหิงค์ไว้ว่า พระพุทธสิหิงค์ซึ่งพระเจ้าโรจราชแห่งกรุงสุโขทัยได้มาจากเมืองนครศรีธรรมราชนั้น น่าจะเป็นพระพุทธรูปแบบพระสิงห์ หรือพระพุทธสิหิงค์เมืองเชียงใหม่ และดูจะมีความสอดคล้องกับพระพุทธรูปสุโขทัยในระยะเริ่มแรกจากวัดพระพายหลวง ซึ่งมีลักษณะพระพุทธรูปเชียงแสนเจือปนอยู่ เป็นเหตุให้นักศิลปะ และนักโบราณคดีบางท่านมีความเข้าใจว่า สกุลช่างเชียงแสนได้ให้อิทธิพลต่อสกุลช่างสุโขทัยในระยะเริ่มแรก และยังได้เสนอว่าจะเป็นไปได้หรือไม่ว่าพระพุทธสิหิงค์ที่ได้จากเมืองนครศรีธรรมราชได้เป็นต้นแบบให้มีการสร้างพระพุทธรูปสุโขทัยขึ้นที่วัดพระพายหลวงเป็นรุ่นแรก และต่อมาได้กลายเป็นแบบอย่างพระพุทธรูปเชียงแสนในล้านนา (สงวน รอดบุญ, 2523: 42-43) ทั้งได้ศึกษาเปรียบเทียบแบบอย่างพระพุทธรูปสกุลช่างต่างๆ ของอินเดียกับพระสิงห์ หรือพระพุทธรูปแบบเชียงแสนแล้ว พบว่ามีลักษณะใกล้เคียงพระพุทธรูปสกุลช่างโอริสสา ในแคว้นโอริสสาในสมัยปาละมากที่สุด โดยให้เหตุผลไว้ดังนี้ แบบอย่างพระพุทธสิหิงค์เมือนครศรีธรรมราชและจากนครเชียงใหม่น่าจะได้รับอิทธิพลจากสกุลช่างโอริสสา เพราะแคว้นโอริสสาในสมัยกลางนั้นเป็นศูนย์กลางที่สำคัญทางพระพุทธศาสนา โดยเฉพาะอย่างยิ่งในลัทธิมหายาน เช่นที่อทัยคีรี รัตนคีรี และอสัมคีรี ทั้งยังให้อิทธิพลต่อศิลปะอาณาจักรศรีวิชัยด้วย สำหรับรัตนคีรีได้พบเศียรพระพุทธรูปศิลาขนาดใหญ่ถึง 4 ฟุต บางเศียรมีขนาดสูง 3 ฟุต 10 นิ้ว โดยเฉพาะการจัดวางพระหัตถ์ขวาอยู่ตรงพระชานุมณฑลเหมือนกับพระพุทธรูปแบบเชียงแสนที่สุด (สงวน รอดบุญ, 2523: 42) ด้วยเหตุนี้สงวน รอดบุญ จึงเชื่อว่าเมื่อพระเจ้าโรจราชได้พระพุทธสิหิงค์มาจากนครศรีธรรมราชแล้วจึงมีการนิยมสร้างพระพุทธรูปตามแบบอย่างพระสิงห์หรือพระพุทธสิหิงค์ มาตั้งแต่รัชการพระเจ้ากือนา และพระเจ้าแสนเมืองมา คือมีอายุสูงกว่าที่กริสโวลด์กำหนดไว้เกือบหนึ่งศตวรรษ แต่ใกล้เคียงกับที่แสง มนวิทูร ได้กำหนดไว้ คือตั้งแต่สมัยรัชกาลพระเจ้าแสนเมืองมา เป็นต้นมา

การวิเคราะห์รูปแบบพระพุทธสิหิงค์ในประเทศไทย

เมื่อพิจารณาจากรูปแบบ วิวัฒนาการ รวมถึงการใช้เอกสารประเภทตำนาน พงศาวดาร และจารึก ทำให้สามารถวิเคราะห์พระพุทธสิหิงค์ทางด้านประติมากรรมและกำหนดอายุได้ดังนี้ (ศักดิ์ชัย สายสิงห์, 2565: ออนไลน์)

1) พระพุทธสิหิงค์ ในพระที่นั่งพุทไธสวรรย์ กรุงเทพมหานคร พระพุทธสิหิงค์ในพระที่นั่งพุทไธสวรรย์เป็นพระพุทธรูปหล่อด้วยสำริด ขนาดหน้าตักกว้าง 63 เซนติเมตร สูง 66.7 เซนติเมตร มีพระพักตร์ค่อนข้างกลม พระขนงโก่งยาวจรดกันและยาวต่อลงมาเป็นสันพระนาสิกซึ่งมีปลายจุ้มเล็กน้อย พระเนตรเหลือบลงต่ำ พระโอษฐ์เล็กบางคล้ายรูปคันศร แสดงอาการอมยิ้มเล็กน้อย พระพักตร์แสดงอาการสงบ พระกรรณยาวตั้งแต่พระขนงถึงพระหนุ เม็ดพระศกทำขมวดเป็นก้นหอยแหลมสูง ไม่มีไรพระศก แต่แถวเม็ดพระศกแถวแรกทำหยักลงบนพระนลาฏเล็กน้อย เหนือพระเกตุมาลามีพระรัศมีเป็นเปลวเพลิงสูง ซึ่งพระรัศมีจะมีกลีบบัวรองรับอีกชั้นหนึ่ง พระวรกายสมสัดส่วน พระอุระผาย พระอังสาใหญ่ ปั้นพระองค์เล็ก ห่มจีวรเฉียงเปิดไหล่ด้านขวา จีวรบางแนบพระองค์ เห็นแค่รอบขอบของจีวรเท่านั้น สังฆาฏิด้านหน้าซ้อนกัน 2 ชั้นยาวจนล้ำพระนาภี ส่วนชายสังฆาฏิด้านหลังก็เป็นของ 2 ชั้นเช่นกัน ประทับนั่งปางสมาธิ นิ้วพระหัตถ์เรียวยาวรับกับพระกรอันกลมกลึง นิ้วพระหัตถ์ทั้ง 4 ยาวเสมอกัน ขัดสมาธิราบเห็นผ่าพระบาทเพียงข้างเดียว นิ้วพระบาทยาวเท่ากันทุกนิ้ว ขอบจีวรที่ปลายพระบาทเป็น 2 ชั้นซ้อนกัน ประทับนั่งบนฐานบัวหงาย มีกลับบัวเพียงชั้นเดียว แลเห็นเกสรดอกยังเป็นเส้นๆ ปลายเป็นเม็ดเล็กๆ ฐานพระพุทธสิหิงค์นี้เป็นดอกบัวบานตรงๆ ไม่อ่อนโค้ง

ลักษณะดังกล่าวเป็นรูปแบบพุทธศิลปกรรมสมัยสุโขทัยหมวดพระพุทธชินราชที่เน้นการสร้างนิ้วพระหัตถ์ทั้ง 4 ให้เสมอกัน มีอายุในราวพุทธศตวรรษที่ 19-20 เมื่อพิจารณาพุทธลักษณะของพระพุทธสิหิงค์ในพระที่นั่งพุทไธสวรรย์ เปรียบเทียบกับพระพุทธรูปลังการะยะที่ 2 ตามที่หลวงบริบาลบุรีภัณฑ์อธิบายไว้ว่าเป็นสมัยที่ลังกานิยมสร้างพระพุทธรูปปางสมาธิ ขัดสมาธิราบ ชายสังฆาฏียาว นิ้วพระหัตถ์ทั้ง 4 ยาวเท่ากัน พระองค์ไม่อวบอ้วนมากและมีรัศมีเป็นเปลว ไม่มีไรพระศก อย่างไรก็ตามเมื่อพิจารณาเปรียบเทียบแล้ว เห็นว่าพระพุทธรูปลังกามีความแข็งกระด้างไม่งดงามเท่ากับพระพุทธสิหิงค์ จึงอาจไม่ใช่ฝีมือแบบช่างลังกาก็ได้

2) พระพุทธสิหิงค์ ในหอพระพุทธสิหิงค์ จังหวัดนครศรีธรรมราช พระพุทธสิหิงค์ในหอพระพุทธสิหิงค์ จังหวัดนครศรีธรรมราช เป็นพระพุทธรูปหล่อด้วยสำริด ขนาด

หน้าตักกว้าง 31 เซนติเมตร สูง 41 เซนติเมตร พระพักตร์กลมแป้นมาก พระขนงค่อยข้างนูน พระเนตรเหลือบลงต่ำ พระโอษฐ์กว้างและหนาแสดงอาการยิ้ม ไม่มีไรพระศก แต่เม็ดพระเกตุมาลาทำเป็นพระรัศมีรูปบัวตูม พระกรรณยาวตั้งแต่พระเนตรจนเกือบจดพระอังสา พระศอสั้นแนะเป็นปล้องๆ พระองค์อวบอ้วน พระอุระนูน หัวพระถันโปนออกอย่างเห็นได้ชัด ห่มจีวรแบบเฉียงเปิดพระอังสาด้านขวา จีวรบางแบบเนื้อ ทำให้เห็นพระองค์ที่ค่อยข้างล่ำสันและบึกบึน ชายสังฆาฏิเหนือพระอังด้านซ้ายสั้นเหนือพระถัน ปลายเป็นลายเขี้ยวตะขาบและมีจีบซ้อนอยู่ข้างหลัง 3 ชั้น ขอบจีวรที่พระอุระไม่เป็นรูปตัวเอสแต่พาดเฉียงขึ้นไป ประทับนั่งปางมารวิชัย ฝ่าพระหัตถ์ขวาวางอยู่เหนือพระชานะ พระหัตถ์ซ้ายวางหงายบนพระเพลา ฝ่าพระหัตถ์และนิ้วพระหัตถ์ค่อยข้างใหญ่ เน้นรอยเส้นมาก ฐานที่ประทับเป็นฐานหน้ากระดานเกลี้ยงไม่มีการตกแต่งอย่างใด พระพุทธรูปแบบพระพุทธสิหิงค์เมืองนครศรีธรรมราชเรียกอีกอย่างหนึ่งว่าเป็นพุทธศิลปกรรมแบบขนมต้ม สกุลช่างนครศรีธรรมราช มีอายุในระยะต้นสมัยกรุงศรีอยุธยา หรือในราวพุทธศตวรรษที่ 20

3) พระพุทธสิหิงค์ ในวิหารหลวง วัดพระสิงห์ จังหวัดเชียงใหม่ เป็นพระพุทธรูปหล่อด้วยสำริด ขนาดหน้าตักกว้าง 85 เซนติเมตร สูง 98 เซนติเมตร พระพักตร์กลมสั้นและค่อยข้างพอง พระขนงโค้งยาวแต่ไม่จรดกัน พระเนตรเหลือบลงต่ำ พระโอษฐ์เล็ก พระหนุเป็นปม พระพักตร์ไม่อาการสงบแต่แสดงออกถึงความเมตตากรุณา พระศกทำเป็นก้นหอยขมวดใหญ่ไม่มีไรพระศกแต่เม็ดพระศกแถวแรกทำหยักลงมากลางพระนลาฏเล็กน้อย มีพระเกตุมาลาเหนือพระเกตุมาลาทำเป็นพระรัศมีมีรูปบัวตูมหรือเป็นต่อมกลม พระกรรณยาวตั้งแต่พระเนตรถึงพระหนุ พระศอเป็นปล้อง พระวรกายอวบอ้วน ห่มจีวรเฉียงเปิดไหล่ด้านขวา ทำจีวรบางแนบเนื้อ ขอบจีวรที่พระอุระโค้งเป็นรูปตัวเอส พระอุระอวบนูน เม็ดพระถันโปนออกอย่างเห็นได้ชัด ชายสังฆาฏิด้านหน้าสั้นเหนือพระถัน ปลายเป็นลายเขี้ยวตะขาบ ประทับนั่งปางมารวิชัย คือฝ่าพระหัตถ์ขวาวางเหนือพระชานุด้านขวา พระหัตถ์ซ้ายวางหงายบนพระเพลา นิ้งพระหัตถ์ทำยางโค้งอย่างงดงามแต่ยาวไม่เท่ากัน ประทับนั่งขัดสมาธิเพชร คือแลเห็นฝ่าพระบาททั้ง 2 ข้าง พุทธลักษณะมีความประสานกลมกลืนกันเป็นอันดี มีน้ำหนักไม่เบาลอยแบบพระพุทธรูปสุโขทัย มีสง่าและนุ่มนวล พระสิงห์นี้ประทับนั่งบนฐานบัวหงาย เป็นบัวชั้นเดียว และมีเกสรประกอบ ลักษณะดังกล่าวเป็นแบบเชียงแสนรุ่นแรก หรือที่เรียกว่าแบบสิงค์ 1 มีอายุราวพุทธศตวรรษที่ 20 เมื่อเปรียบเทียบพุทธลักษณะพระสิงห์กับพระพุทธรูปเชียงแสนแบบสิงห์ที่มี

จารึกไว้ จะเห็นได้ว่าถึงแม้พระพุทธรูปทั้ง 2 จะมีลักษณะทางประติมากรรมที่เหมือนกัน แต่ทางด้านความงาม จะเห็นได้ว่าพระสิงห์งามนุ่มนวลกว่ามาก แต่พระพุทธรูปเชียงแสนแบบสิงห์ที่มีจารึกจะดูแข็งกระด้างกว่า มีการเน้นเส้นขอบนอกทั้งพระเนตร พระโอษฐ์ และจีวร คล้ายกับพระพุทธรูปปาละ

จากการศึกษาการกำหนดอายุพระพุทธสิหิงค์ทั้ง 3 องค์นี้ ความน่าสนใจประการหนึ่ง คือ ระยะเวลาการสร้างพระพุทธสิหิงค์ทั้ง 3 องค์ ใกล้เคียงกัน คือ ในราวพุทธศตวรรษที่ 19-20 พุทธศิลปกรรมของพระพุทธสิหิงค์แต่ละองค์เป็นตามแบบท้องถิ่นที่มีพุทธลักษณะโดดเด่นที่เหมือนและแตกต่างกัน ดังนี้

ลำดับ	พระพุทธสิหิงค์	กรุงเทพมหานคร	นครศรีธรรมราช	เชียงใหม่
1.	พระพักตร์	ค่อนข้างกลม	กลม	กลม
2.	พระหนุ	เป็นปม ไม่ชัด	เป็นปม ชัดเจน	เป็นปม ชัดเจน
3.	พระวรกาย	อวบอ้วน	อวบอ้วน	อวบอ้วน
4.	พระอุระ	กว้าง	กว้าง	กว้าง
5.	พระรัศมี	เปลวสูง	ดอกบัว	ดอกบัว
6.	พระสังฆาฏิ	ยาวจรดพระนาภี ปลายตัดตรง	เหนือพระถัน ปลายเขี้ยวตะขาบ	เหนือพระถัน ปลายเขี้ยวตะขาบ
7.	นิ้วพระหัตถ์	เท่ากัน	ไม่เท่ากัน	ไม่เท่ากัน
	แสดงปาง	สมาธิ	มารวิชัย	มารวิชัย

รูปแบบที่แตกต่างกันนี้ เชื่อว่าเกิดจากการตีความที่สัมพันธ์กับรูปแบบพระพุทธรูปในลังกา แต่อย่างไรก็ตาม ไม่ว่าจะเป็นรูปแบบใด ก็เพื่อใช้เป็นสัญลักษณ์ของการรับนับถือพุทธศาสนาลัทธิลังกาวงศ์ที่เผยแพร่เข้ามาในช่วงระยะเวลาที่มีความนิยมในการสร้างพระพุทธสิหิงค์

องค์ความรู้จากการศึกษา

แนวคิดที่มาและรูปแบบพระพุทธสิหิงค์ในประเทศไทย ตามตำนานสิหิงคนิทานกล่าวว่า พระพุทธสิหิงค์สร้างขึ้น พ.ศ. 700 โดยพระอรหันต์ 20 พระองค์ พระราชาสิงหฬ 3 พระองค์ ที่มาของชื่อ “พระสิงห์” มีหลายแนวคิด คือ 1) มาจากมหาปุริสลักษณะของพระพุทธเจ้า (สีหปุพฺพทฺฒกาโย) มีลักษณะแบบสิงห์ 2) มาจากภาษามอญว่า สหิง-สเฮย แปลว่า น่าอภิรมย์ และ 3) มาจากภาษาไทโบราณว่า สิง มีนัยหมายถึงด้ำ หรือผีบรรพบุรุษ อันเป็นตัวแทนของผีบรรพบุรุษล้านนา รูปแบบการสร้างพระพุทธสิหิงค์ สร้างขึ้นในราวพุทธศตวรรษที่ 19-20 พุทธศิลปกรรมของพระพุทธสิหิงค์แต่ละองค์มีพุทธลักษณะโดดเด่นที่คล้ายกันและแตกต่างกันไปตามแบบท้องถิ่น

สรุป

การศึกษาครั้งนี้เป็นการศึกษาเกี่ยวกับที่มาของชื่อพระสิงห์ และรูปแบบพระพุทธสิหิงค์องค์สำคัญที่ปรากฏในปัจจุบัน 3 องค์ ได้แก่ พระพุทธสิหิงค์ในพระที่นั่งพุทไธสวรรย์ กรุงเทพมหานคร พระพุทธสิหิงค์ ในหอพระพุทธสิหิงค์ จังหวัดนครศรีธรรมราช และพระพุทธ

สิหิงค์ ในวิหารหลวง วัดพระสิงห์ จังหวัดเชียงใหม่ สามารถสรุปได้ดังนี้ว่า

ชื่อพระพุทธสิหิงค์หรือพระสิงค์ มีผู้ให้ความหมายไว้ 3 นัย คือ 1) มาจากมหาปุริสลักษณะของพระพุทธเจ้า (สีหปุพฺพฑฺฒกาโย) 2) มาจากภาษามอญว่า สหิง-สเฮย แปลว่า น่าอภิรมย์ 3) มาจากภาษาไทโบราณว่า สิง มีนัยหมายถึงด้ำ หรือผีบรรพบุรุษ

รูปแบบพระพุทธสิงห์นั้น เชื่อว่าเป็นพระพุทธรูปที่มีลักษณะปางมารวิชัย ขัดสมาธิเพชร มีพระพักตร์กลม พระอุระอวบอ้วน ไม่มีไรพระศก พระรัศมีรูปบัวตูม พระองค์อวบอ้วน พระอุระนูน พระถันโปนออกอย่างเห็นได้ชัด ห่มจีวรแบบเฉียงเปิดพระอังสาด้านขวา จีวรบางแบบเนื้อ สังฆาฏิเหนือพระอังสาด้านซ้ายสั้นเหนือพระถัน ปลายเป็นเขี้ยวตะขาบและมีจีบซ้อนอยู่ข้างหลัง 3 ชั้น ประทับนั่งขัดสมาธิเพชร ปางมารวิชัยบนฐานเตี้ย อาจเป็นฐานหน้ากระดาน เช่นพระพุทธสิหิงค์เมืองนครศรีธรรมราช หรือฐานบัวหงายเช่นพระพุทธสิหิงค์ ในวิหารหลวง วัดพระสิงห์ เชียงใหม่ แสดงอิทธิพลศิลปะอินเดีย สกุลช่างปาละ

ส่วนพระพุทธสิหิงค์ในพระที่นั่งพุทไธสวรรย์ กรุงเทพมหานครมีรูปแบบที่ต่างออกไป กล่าวคือ เป็นพระพุทธรูปปางนั่งขัดสมาธิ พระพักตร์กลม ปลายพระสิกงุ้ม พระรัศมีเป็นเปลวเพลิงสูงมีกลีบบัวรองรับ พระอุระผาย พระอังสาใหญ่ ปั้นพระองค์เล็ก ห่มจีวรเฉียงเปิดไหล่ด้านขวา สังฆาฏิยาวปลายตัดตรง ประทับนั่งปางสมาธิ แสดงอิทธิพลสุโขทัย

บรรณานุกรม

เขียน ยิ้มศิริ. (2512). **พุทธานุสรณ์**. พระนคร: ห้างหุ่นส่วนจำกัดไทยสัมพันธ์.

ฉัตรทิพย์ นาถสุภา และพิเชฐ สายพันธุ์. (2553). **ทฤษฎีบ้านเมือง ศาสตราจารย์คำจองกับการศึกษาชนชาติไทย**. กรุงเทพมหานคร: สร้างสรรค์.

ซิว ซูหลุน. (2549). **ถังซำจั๋ง จดหมายเหตุการณ์เดินทางสู่ดินแดนตะวันตกของมหาราชวงศ์ถัง**. พิมพ์ครั้งที่ 2. กรุงเทพมหานคร: มติชน.

น.ณ ปากน้ำ. (2515). **ศิลปะของพระพุทธรูป**. ธนบุรี: รุ่งโรจน์การพิมพ์.

พระมหาประภาส ปริชาโน. (2553). **มองพุทธให้เข้าใจใน 5 นาที**. กรุงเทพมหานคร: ธิงค์บียอนด์.

พิเศษ เจียจันทร์พงษ์. (2546). **พระพุทธสิหิงค์**. กรุงเทพมหานค: มติชน.

มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. (2539). **พระไตรปิฎกภาษาไทยฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย**. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.

ศักดิ์ชัย สายสิงห์. **พระพุทธรูปในประเทศไทย**. [ออนไลน์]. แหล่งที่มา: https://www.fin-

earts.go.th/storage /contents/ [10 พฤศจิกายน 2565].

ศิริศักดิ์ อภิศักดิ์มนตรี. (2565). “แนวคิด สัญลักษณ์ และรูปแบบพระพุทธรูปล้านนา”. **ในเอกสารประกอบการสอน**. (อัดสำเนา).

สงวน โชติสุขรัตน์. (2552). **ตำนานเมืองเหนือ**. พิมพ์ครั้งที่ 4. นนทบุรี: ศรีปัญญา.

สงวน รอดบุญ. (2523). “ข้อเสนอใหม่เกี่ยวกับพระพุทธรูปเชียงแสน”. **วารสารศิลปากร**. 23(6), 41.

สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระยาดำรงราชานุภาพ. (2508). **ชุมนุมโบราณคดี**. พระนคร: นิยมวิทยา.

สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระยาดำรงราชานุภาพ. (2514). **ตำนานพุทธเจดีย์**. ธนบุรี: รุ่งวัฒนา.

สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระยานริศรานุวัตติวงศ์. (2505). **สาส์นสมเด็จ ภาคที่ 25**. กรุงเทพมหานคร: คุรุสภา.

แสง มนวิทูร. (2511). “ความเป็นมาเกี่ยวกับพุทธศาสนาในล้านนาไทย”. **รายงานการสัมมนาประวัติศาสตร์และโบราณคดีล้านนาไทย ครั้งที่ 1**. ภาควิชาประวัติศาสตร์ คณะมนุษย์ศาสตร์: มหาวิทยาลัยเชียงใหม่.

สุรสวัสดิ์ ศุขสวัสดิ์ และฮันส์ เพนธ์. (2550). **พุทธศิลปะในนิกายสีหฬภิกขุ พ.ศ. 900-2100**. เชียงใหม่: สถาบันวิจัยสังคม มหาวิทยาลัยเชียงใหม่.

หม่อนเจ้าสุภัทรดิศ ดิศกุล. (2515). **ประวัติย่อศิลปะลังกา ชวา ขอม**. กรุงเทพมหานคร: มหาวิทยาลัยศิลปากร.

หม่อนเจ้าสุภัทรดิศ ดิศกุล. (2522). **ประวัติศาสตร์นครศรีธรรมราช**. กรุงเทพมหานคร: อักษรสัมพันธ์, 2520.

หม่อนเจ้าสุภัทรดิศ ดิศกุล. (2520). **ศิลปะในประเทศไทย**. กรุงเทพมหานคร: อมรินทร์การพิมพ์.

หลวงบริบาลบุรีภัณฑ์. (2508). **ชุมนุมโบราณคดี**. พระนคร: นิยมวิทยา.

หลวงบริบาลบุรีภัณฑ์. (2514). **พระพุทธรูปสมัยต่างๆ ในประเทศไทย พุทธศิลป์ในประเทศไทยและตำนานพระพิมพ์**. พิมพ์เป็นอนุสรณ์ในงานฌาปนกิจศพ นายทรัพย์ วงศ์เทศ. กรุงเทพมหานคร: สาม.

หลวงบริบาลบุรีภัณฑ์. (2477). **พระพุทธสิหิงค์**. พระนคร: สนามจันทร์.

อนันท์ กาญจนพันธ์ และคณะ. (2524). **ตำนานพญาเจือง**. เชียงใหม่: สถาบันวิจัยสังคม มหาวิทยาลัยเชียงใหม่.

อรุณรัตน์ วิเชียรเขียว. (2558). **พระพุทธรูปตามคติชาวล้านนา**. กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์แห่งจุฬาลงกรณมหาวิทยาลัย.

เอ.บี.กริสโวลด์. (2509). “จดหมายเรื่องศิลปะแบบเชียงแสน”. แปลโดย หม่อนเจ้าสุภัทรดิศ ดิศกุล. **วารสารศิลปากร**. (10)3, 98.

เอ.บี.กริสโวลด์. (2504). “ทฤษฎีใหม่เกี่ยวกับศิลปะทางภาคเหนือของประเทศไทย”. **วารสารศิลปากร**. 4(5), 54.

เอ.บี.กริสโวลด์. (2522). **ศิลปะในประเทศไทย**. กรุงเทพมหานคร: อมรินทร์การพิมพ์.

อุดม รุ่งเรืองศรี. (2543). **พจนานุกรมล้านนา-ไทย**. เชียงใหม่ : มิ่งเมือง.